

TARİXİ YADDAŞIMIZIN FORMALAŞMASINDA QUBA SOYQIRIMI MEMORIAL KOMPLEKSİNİN ROLU

Günel Elman qızı Əyyubova

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti
eyyubova.gunel28@gmail.com

Xülasə

Xatirə abidələr təkcə şəhər meydanlarını bəzəyən daş konstruksiyalar deyil, həm də mühüm simvollar olaraq tarixin və mədəniyyətin keşiyindədir. Günümüzdə bu tip abidələr bizə keçmiş xatırlamaq və ona hörmət etməkdə xüsusi rol oynayırlar. Bu tezisdə müasir mədəniyyətdə xatirə abidələrinin əhəmiyyətinə və mahiyyətinə nəzər salınır, habelə tarixi və milli yaddaşımızın formalaşmasında “Quba Soyqırımı Memorial Kompleksi”-nin rolundan danışılır.

Açar sözlər: memorial, soyqırım, Quba qəzası, xatirə abidələri, əbədiləşdirmə.

Summary

Memorial monuments are not only stone structures that decorate city squares, but also important symbols of history and culture. Nowadays, these type of monuments play a special role in remembering and respecting the past. This thesis examines the importance and nature of memorials in modern culture, as well as the role of the "Guba Genocide Memorial Complex" in the formation of our historical and national memory.

Key words: memorial, genocide, Guba accident, memorial monuments, perpetuation.

Memorial abidələrin dünya mədəniyyətində olduqca böyük tarixi olmuşdur. Onlar ən vacib hadisələri və mühüm şəxsiyyətləri yad etmək, onların xatirəsini gələcək nəsillərin yaddaşında saxlamaq üçün yaradılmışdır. Xatirə abidələri həm də birlik və eynilik rəmzi kimi çıxış edir. Onlar insanları görüşə biləcəkləri, mühüm hadisələri qeyd edə biləcəkləri və ortaq tarixə bağlı olduqlarını hiss edə biləcəkləri yerlər yaradaraq bir araya gətirirlər. Xatirə kompleksinin yaradılmasında əsas məqsəd yaddaş gələcək nəsillərə ötürməkdir.

Ölümün dərk edilməsinin rolunun müəyyən edilməsi və ölməzlik axtarışı abidələrin inşasının səbəbini daha çox göstərir ki, bunlar sadəcə xatirəyə hörmət deyil, müəyyən mənada insanın ölümsüzlüyünün nümayişini də əks etdirir. İnsan cismən fanidir, amma əməlləri və nailiyyətləri sayəsində nəslinin yaddaşında əbədi yaşayacaqdır. Ona görə də insan yaddaş prinsipinə qeyri-kamil olduğundan onu əbədiləşdirmək dünyanın əsas vəzifəsinə çevrilir. Memarlıq və memorial komplekslər bu vəzifəni yerinə

yetirmək üçün ən münasib fürsət və üsuldur, eyni zamanda şəhər mühitinə, o cümlədən vətəndaşların dəyər sisteminin prioritetlərinə diqqət yetirməklə uyğunlaşır (3).

Memarlıq və memorial komplekslərin mühüm tərkib hissəsi onun təmsil etdiyi dəyərlərin birbaşa istehlakçısı kimi cəmiyyətə yönəldilməsidir. Eyni zamanda, memarlıq-memorial komplekslər həm də şəhər infrastrukturunun mühüm tərkib hissəsidir. Belə ki, onlar mədəni asudə vaxtın keçirilməsini təmin edir, təhsil sisteminə daxil edilir, şəhərin əlamətdar yeridir, turizm biznesinin inkişafına töhfə verir və ümumilikdə, şəhəri unikal edir. Bu baxımdan, bu komplekslərin yaradılmasının vacib səbəblərindən biri şəhər sakinlərinin daha çoxşaxəli sosial əhəmiyyətli mədəni infraqurkura olan istəyidir.

Bu hadisələrin Quba şəhərində də baş verməsi faktları illər sonra üzə çıxmışdır.

Azərbaycanlıların qanlı yaddaşında soyqırım hadisələri demək olar ki, əbədi olaraq həkk olunmuşdur. 1918-ci ilin mart ayında erməni vandalları demək olar ki, Azərbaycanın bütün ərazilərində dinc əhaliyə qarşı unudulmaz soyqırımı törətmişlər. Nə az nə çox, tam beş ay ərzində əlli mindən çox soydaşımız erməni vəhşiliyinin qurbanı olmuşdur. Quba qəzasında, Bakıda, Şamaxıda, Qusarda, İrəvanda, Naxçıvanda, Zəngəzurda, Qarabağda, Lənkəranda, faktiki olaraq, bütün Azərbaycan ərazilərində öz düşmənçiliklərini yüksək səviyyədə göstərmişlər. Stepan Şaumyanın başçılıq etdiyi Bakı Sovetinin Qubaya göndərdiyi erməni silahlı dəstələri burada dinc azərbaycanlılara qarşı kütləvi qətlamlar törətmişdilər (1, səh 5.).

Arxiv sənədlərindən məlumdur ki, St.Şaumyanın tapşırığı ilə Qubaya ilk olaraq 187 nəfərlik silahlı dəstə göndərilmişdi. Ermənilər Qubada təsəvvür edilməz qətl ilə məşğul olarkən, bizim mədəniyyət abidələrimizi, habelə dini ibadət yeri olan məscidlərimizi, müsəlmanların müqəddəs kitabı olan Quranı yandırmaqdan belə çəkinməmişdilər. Qubada hər bir evə girib bütün ailəni gözlərini qırpmadan məhv edən ermənilər, bunlar az imiş kimi hamilə və körpə uşaqlı qadınlara belə rəhm etməmişdilər. Erməni quldurları bolşevik-sovet hakimiyyətinin himayəsindən geniş şəkildə istifadə edərək, gələcəkdə Erməni dövləti yaratmaq üçün türk-müsəlmanlara qarşı öz çirkin siyasətlərini durmadan davam etdirmişlər. Bu siyasətin nəticəsində isə, çox sayda dinc azərbaycanlı qətlə yetirilmiş, evləri qarət olunub külə döndərilmiş, mədəniyyət abidələri vəhşicəsinə dağıdılmış və öz doğma torpaqlarından didərgin salınmışlar (2).

Azərbaycanda dünya əhəmiyyətli abidələr siyahısına alınan, memorial abidələrə xas olan bütün xarakterik cəhətləri özündə daşıyan abidə Quba Soyqırımı Memorial kompleksidir. Belə ki, 2007-ci ildə Quba şəhərində tikinti məqsədilə aparılan qazıntılar zamanı təsadüfən kütləvi məzarlıq aşkar edilmişdir. Bu hadisə dərhal arxeoloqların Qubaya cəlb olunmasına və mütəxəssislər tərəfindən araşdırmaların başlanılmasına səbəb olmuşdur. 2007-ci ilin iyul ayından etibarən Qəhrəman Ağayevin başçılığı altında Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun 7 nəfərdən ibarət elmi heyəti tərəfindən kütləvi məzarlıqda geniş şəkildə tədqiqat işlərinə başlanmış, 2008-ci ildə tədqiqat işləri yekunlaşmışdır. Nəticədə isə bu məzarlığın 1918-ci ilin may ayında bolşevik adı altında quldur erməni dəstələri tərəfindən törədilmiş Qubanın müsəlman əhalisinin soyqırımına aid olduğu faktı ortaya çıxmışdır. Bu həqiqətləri dünya ictimaiyyətinə və mediasına çatdırılması, Azərbaycan xalqının gələcək nəsillərinin tarixi-milli yaddaşının qorunması və soyqırımı qurbanlarının xatirəsinin əbədləşdirilməsi üçün Respublikamızın Prezidenti cənab İlham Əliyev 30 dekabr 2009-cu il tarixdə Quba şəhərində "Soyqırımı Memorial Kompleksi"-nin yaradılması barədə Sərəncam imzalamışdır (5).

Xüsusi memarlıq strukturuna malik olan bu Memorial Kompleks 2012-2013-cü illərdə Quba şəhərinin Qudyalçayın sol sahilində, əvvəllər stadion olan əzində inşa edilmiş və 18 sentyabr 2013-cü ildə açılışı olmuşdur.

Kompleksin muzey qalereyasının bütöv bir divarını Quba qəzasına həsr edilmiş ekspozisiyalar təşkil edir: inzibati ərazi vahidi olan Qubanın 1918-ci il tarixi üçün vəziyyəti əks olunmuş, 1918-ci ilə qədərki Quba qəzasının əhalisinin yaşayışı haqqında geniş məlumat verilmiş, Quba qəzasında törədilmiş dağıntılar, zorakılıq və soyqırımı faktlarının qısa təfəsilatı, sənədlər və bu hadisələrin canlı şahidlərinin fotosəkilləri, dindirilmə protokolları nümayiş olunmuş, Quba qəzasının müdafiəçiləri bu və s. faktlar barədə dolğun informasiyalar əks olunmuşdur (4).

İndiki zamanda memorial abidələr getdikcə daha interaktiv və informativ xarakter alır. Bunlara öz növbəsində, ziyarətçilərə hadisə və ya etikətlənən şəxs haqqında əlavə məlumat vermək üçün məlumat

panelləri və QR kodları kimi texnoloji elementlər daxil ola bilər. Bu, səfər təcrübəsini daha maarifləndirici, asan və maraqlı edir . Quba Soyqırım-memorial kompleksində də soyqırım faktları, materialları barədə bütün məlumatların müasir informasiya texnologiyalarına uyğun monitorlarda rus, ingilis, azərbaycan, və ərəb dillərində göstərilməsi bu kompleksə ziyarət edən yerli vətəndaşlar, habelə əcnəbilər üçün rahat şəkildə informasiyanın əldə edilməsində mühüm rol oynayır.

Quba Memorial Kompleksi tərəfindən hər il nəinki 31 mart 1918-ci il Azərbaycanlıların soyqırım gününün, həmçinin Xocalı soyqırımının, 20 yanvar faciəsinin anılması tədbirləri də yüksək səviyyədə təşkil olunur. Burada Azərbaycanın digər Universitetləri ilə birgə təşkil olunan maarifləndirici seminarlar da keçirilir. Kompleksin əməkdaşları soyqırım faktlarını dolğun şəkildə təhsil və mədəni müəssisələrdə layiqincə çatdırır və müxtəlif layihələrdə aktiv şəkildə iştirak edirlər. Buraya müxtəlif ölkələrdən, təhsil və digər müəssisələrdən hər il çox sayda ziyarətçilər gəlir. Xüsusən də vurğulamaq lazımdır ki, azərbaycanlıların soyqırımının 106-cı ildönümü ərəfəsində “Soyqırımı Memorial Kompleksi”nə gələn ziyarətçilərin sayında xeyli sayda artım müşahidə olunur.

Beləliklə, Quba Soyqırım Memorial kompleksi tarixi faktların aşkara çıxarılaraq ictimaiyyətə çatdırılmasında, gələcək nəsillərin yaddaşında gerçək tarixin möhkəmləndirilməsində, həmçinin müasir cəmiyyət və mədəniyyətdə çox böyük rol oynayır. Bu kompleks eyni zamanda birliyi təbliğ edir, ona görə də kompleksin qorunub saxlanması və hörmət edilməsi ən mühüm məqsəddir. Çünki biz xatirə yerlərinə diqqət və qayğı göstərməkdə davam etməliyik ki, onlar mədəni irsimizin simvolu olaraq qalsınlar və bizə keçmişi daha yaxşı anlamağa və hörmət etməkdə kömək olsunlar.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Aşırılı Akif, 31 mart soyqırımı. Bakı: “Elm və Təhsil” 2011.
2. Vaqif A. QUBA QƏZASINDA AZƏRBAYCAN XALQINA QARŞI SOYQIRIMI. Bakı 2017, AMEA A.A.Bakıxanov adına Tarix İnstitutu, 2017 , "Elm" nəşriyyatı, 2017.
3. <https://dzen.ru/a/ZU57UQfZDAKY5cc2>
4. Dövlət soyqırım memorial kompleksinin rəsmi internet saytı <https://soyqirim.az/link/2500>
5. <https://president.az/az/articles/view/9346/print>